

УДК 371.21

ВАЛЬДОРФСЬКА ПЕДАГОГІКА ЯК ГУМАНІСТИЧНО ОРІЄНТОВАНА СИСТЕМА НАВЧАННЯ ТА ВИХОВАННЯ ШКОЛЯРІВ

кандидат педагогічних наук, Передерій О.Л.

Дніпропетровський обласний інститут післядипломної педагогічної освіти, Україна, Дніпро

У статті розглянуто окремі теоретичні положення вальдорфської педагогіки, які дозволяють охарактеризувати її як гуманістично орієнтовану систему навчання та виховання школярів. Зазначено міжнародні організації, які сприяють її розповсюдженню у світовому освітньому просторі, показані основні етапи розвитку вальдорфського руху в Росії та Україні. В узагальненому вигляді представлені результати діяльності українських шкіл, де навчання та виховання здійснюється відповідно до концептуальних положень альтернативної освітньої системи.

Ключові слова: вальдорфська педагогіка, освітня система, гуманізація, віковий підхід, основний учитель, викладання «епохами», колегіальне самоуправління, міжнародне співробітництво.

кандидат педагогических наук, Передерий О.Л. Вальдорфская педагогика как гуманистически ориентированная система обучения и воспитания школьников/ Днепропетровский областной институт последипломного педагогического образования, Украина, Днепр

В статье рассмотрены отдельные теоретические положения вальдорфской педагогики, которые позволяют охарактеризовать ее как гуманистически ориентированную систему обучения и воспитания школьников. Описано международные организации, содействующие ее распространению в мировом образовательном пространстве, показаны основные этапы развития вальдорфского движения в России и Украине. В обобщенном виде представлены результаты деятельности украинских школ, где обучение и воспитание осуществляется в соответствии с концептуальными положениями альтернативной образовательной системы.

Ключевые слова: вальдорфская педагогика, образовательная система, гуманизация, возрастной подход, основной учитель, преподавание «эпохами», коллегиальное самоуправление, международное сотрудничество.

Candidate of Pedagogical Sciences, Perederii O.L. Waldorf pedagogy as a humanistic system of pupils education and training/ The Dnipropetrovsk Regional Institute of Postgraduate Pedagogical Education, Ukraine, Dnipro

The article gives some theoretical principles of Waldorf education, which allow to characterize it as a humanist-oriented system of schoolchildren training and education. Article represents international organizations, which contribute Waldorf education in the world educational space. It is shown the main stages in the development of Waldorf movement in Russia and Ukraine. The results of Ukrainian schools are summarized, where education and training are conducted in accordance with the conceptions of alternative educational system.

Keywords: Waldorf pedagogy, educational system, humanization, age approach, the primary teacher, teaching by the "eras", collegial governance, international cooperation.

Вступ. Пріоритетними напрямками розвитку сучасної освіти є її демократизація та гуманізація. Такі тенденції значно посилюють інтерес до проблеми становлення і розвитку особистості, саме тому на передній план виходить питання формування самосвідомості(Я-концепції) людини, яке завжди було в центрі уваги гуманістично спрямованої психолого-педагогічної науки.

Діти не є ні нашою власністю, ні нашим повторенням. Чим більше турботи й любові ми проявляємо у їх вихованні та звертаємо увагу на індивідуальні особливості, тим з більшим розумінням ставимося не лише до фізичного, але й душевного розвитку дитини. Для школи це означає, що навчання – якщо брати його загальне розуміння – є породженням сенсу й відкриттям світу в цілому. Тільки тоді ми можемо говорити про здорове й цілісне формування Я-концепції в сучасних дітей.

Серед гуманістично орієнтованих систем навчання та виховання школярів саме вальдорфська педагогіка ставить своїм основним завданням розвиток самосвідомості кожного учня.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Проблема розвитку і становлення вальдорфської педагогіки висвітлена в працях таких зарубіжних вчених, як Р. Штайнер[1], [2], Є. Краніх[3], К. Кеніг[4] та ін. Російські та українські дослідники Абашкіна Н.В., Горохова Т.О., Загвоздкін В.К. [5], Іонова О.М. [6], Пінський А.А. [7] також досліджували методологічні, дидактичні та організаційні основи вальдорфської педагогіки. Питання збереження та зміцнення здоров'я учнів вальдорфських шкіл представлені в дисертаційних роботах українських дослідників Гозак С.В. та Лукашенко О.Г. Питання впровадження ідей вальдорфської педагогіки у вітчизняну освіту, розвиток пізнавальної активності учнів, естетичне виховання у вальдорфських школах, формування інтелектуальних умінь молодших школярів знаходимо у роботах Новосельської В.В., Литвин Л.В, Лупаренко С.Е. Проте, проблема розвитку самосвідомості учнів вальдорфської школи недостатньо висвітлена в сучасних публікаціях.

Формулювання мети статті та завдань.

Мета статті полягає у висвітленні особливостей вальдорфської педагогіки, спрямованих на розвиток самосвідомості учнів.

Завдання статті: розкрити деякі теоретичні положення вальдорфської педагогіки, як гуманістично орієнтованої системи навчання та виховання школярів, розглянути міжнародні організації, які сприяють її розповсюдженню у світовому освітньому просторі, представити результати діяльності вальдорфських шкіл в Україні.

Виклад основного матеріалу. Вальдорфська педагогіка була заснована на початку 20 століття німецьким ученим, філософом і педагогом Рудольфом Штайнером (1861 – 1925). Вчений звертав увагу на природу дитини, її фізіологічний і психічний розвиток. Як наслідок, при розробці нових методик, дидактик і предметів, які в подальшому лягли в основу вальдорфської педагогіки, Р. Штайнер спирався на подвійний аспект навчального процесу – це передання знань і супровід особистісного розвитку дитини [1], [2].

Вальдорфська педагогіка своєю основною метою вбачає розвиток індивідуального потенціалу кожної дитини й ставить перед собою такі завдання:

- усе, що відбувається в життєвому просторі, іменованому школою, має сприяти тому, щоб молоді люди знайшли згоду з власним Я, іншою людиною та світом у цілому;
- відкрити учню світ навчального матеріалу так, щоб, подорослішавши, він зберіг цікавість до літератури, історії, музики та навколишнього світу в цілому;
- навчити діяти й самому відповідати за свої дії через суворість, сповнену розуміння й доброти. У молодій людині зміцнюється воля до дії, а тим самим розвивається її здатність діяти;
- молоді люди повинні на досвіді переконатися, що увага до слабких, терпимість до іншого способу думок, конструктивна критика товаришів – усе це речі, які зрозумілі самі собою, які визначають спільне життя й роботу вчителів і учнів протягом багатьох років.

Саме у вальдорфській педагогіці, де людина розглядається цілісно, а навчально-виховний процес будується відповідно до вікових особливостей, потенційних можливостей і перспектив розвитку дитини, на наш погляд, складаються сприятливі умови для гармонійного єднання й удосконалення розумових, емоційних і вольових функцій особистості, що позитивно впливає на становлення самосвідомості [5].

Історія вальдорфської педагогіки налічує понад 90 років. Перша вальдорфська школа була відкрита 7 вересня 1919 року в Німеччині, у передмісті Штутгарта. Уже починаючи з 1922 року, вальдорфські школи стали відкриватися в інших містах Німеччини, а також у інших країнах. Перший вальдорфський дитячий садок відкрився в 1924 році

в м. Штутгарті при вільній вальдорфській школі. Дані статистики показують, що на теперішній момент існує понад тисячу вальдорфських шкіл у 60 країнах світу – це Європа, Азія, Південна й Північна Америка, Африка. Такі показники впевнено свідчать про те, що вальдорфський рух посідає лідируючі позиції у світі в галузі альтернативної середньої освіти. Також вальдорфський рух представлений у лікувально-педагогічному спрямуванні й у галузі освіти вальдорфських педагогів.

Важливо відзначити, що, незважаючи на різний юридичний статус вальдорфських шкіл у різних країнах світу (державний, приватний), усі вони мають державну ліцензію – атестати про завершення цих шкіл визнаються держструктурами тих країн, у яких вони існують.

Вальдорфський рух, особливо в Європі, достатньо соціально активний. Він представлений у роботі таких міжнародних організацій, як:

- **Der Haager Kreis** – Гаазьке коло;
- **EFFE (effe) European Forum for Freedom in Education** – Європейський форум за свободу в системі освіти;
- **Європарламент**;
- **ESCWE – European Council of Steiner Waldorf Education** – Євро-пейська рада вальдорфської педагогіки Рудольфа Штайнера;
- **Die Freunde der Erziehungskunst Rudolf Steiners** – Друзі педагогічного мистецтва Рудольфа Штайнера;
- **IAO – Internationale Assoziation für Waldorfpädagogik** (in Mittel- und Osteuropa und weiter östlich liegenden Ländern) – Міжнародна асоціація вальдорфської педагогіки (у Східній і Східній Європі та інших східних країнах). [1]

Тією чи іншою мірою ці організації займаються не лише розглядом, але й опрацюванням таких питань, як:

- координування вальдорфського руху у світі,
- освіта педагогів і обмін досвідом,
- підтримка вальдорфського руху в усьому світі, менеджмент закордонних проектів. [8]

На Сході вальдорфська педагогіка стала заявляти про себе в кінці 20 століття. З кінця 80-х років у Росії стає очевидним той факт, що радянські школи з їхньою ідеологією потребують реформування. Таким чином, суспільство стало відкритим до пізнання й опанування альтернативних закордонних педагогічних систем [1].

У Москві в 1989 році був створений суспільно-педагогічний клуб «Аристотель», який був орієнтований на розвиток вальдорфської педагогіки. У цьому клубі виступали з лекціями вальдорфські вчителі з Данії, Швеції, Німеччини, Фінляндії. З 1990 року починають свою роботу московські семінари з вальдорфської педагогіки – учительські та дошкільні. А в 1991 році був заснований Московський центр

вальдорфської педагогіки. Він займався не лише семінарською роботою, а й друкованим виданням.

Початок 90-х років був позначений відкриттям і роботою багатьох семінарів із вальдорфської педагогіки: у Санкт-Петербурзі, Казані, Ярославлі, Рязані та інших містах. Також у цей час відкриваються перші вальдорфські школи в різних містах Росії.

У той же час, що й у Росії, подібний пошук альтернативних педагогічних систем відбувається й в Україні. Поступово відкриваються вальдорфські школи й садки в таких містах, як Дніпропетровськ, Кривий Ріг, Одеса, Київ. Вони отримують статус експериментальних шкіл Міністерства освіти й науки. Від самого початку ці школи були орієнтовані на цілісне впровадження вальдорфської педагогіки.

У 2011 році була затверджена програма всеукраїнського науково-методичного експерименту «Розвиток вальдорфської педагогіки в Україні». Одним із основних напрямків досліджень цього експерименту стала розробка й апробація навчальних програм для 1-9 класів українських вальдорфських шкіл. У 2012 році були затверджені в Міністерстві освіти й науки навчальні програми для 10-11 класів. У цій плідній і творчій роботі брали участь колективи вальдорфських шкіл України, наукові співробітники, які супроводжували експеримент, міжнародні експерти й організації підтримки вальдорфської педагогіки в Україні. Ці програми створені на основі державних документів про освіту.

Також в Україні діють педагогічні семінари з вальдорфської педагогіки для вчителів і вихователів дитячих садків, семінари з лікувальної педагогіки, медичні семінари. Окрім уже діючих вальдорфських шкіл, відкриваються на території України нові асоціації, пов'язані з вальдорфською педагогікою.

В основі освітньої системи вальдорфської педагогіки лежать такі фактори:

- ✓ зміст навчального плану, методи навчання, педагогічний підхід до учнів мають прямий зв'язок із віковими потребами дітей. Порушення розвитку дитини дає згодом негативні наслідки: погіршення фізичного й психічного здоров'я, а також негативний фактор, який ми можемо спостерігати в сучасному суспільстві, – швидко згасаючий мотиватор духовного розвитку людини, такий як цікавість до пізнання світу в цілому;

- ✓ відсутність оцінної системи в балах до 8 класу дозволяє учням бути учасниками навчального процесу, виходячи з інтересу до пізнання, перебуваючи в комфортній, душевній обстановці, тим самим не знижуючи самооцінку школярів. У кінці навчального року кожна дитина отримує від класного вчителя й учителів-предметників особисту характеристику про свої успіхи. Така модель оцінювання

лише підтверджує ту аксіому, що індивідуальний шлях дитини не може бути оцінений за загальними критеріями;

- ✓ активне використання підручників у навчальному процесі замінене веденням особистих зошитів, до яких учні заносять свої записи та замальовки як на уроках, так і вдома. Таким чином, вони розвивають не лише свої творчі здібності, але й стають активними співавторами навчального процесу, створюючи власні підручники. Починаючи з середньої школи, підручники використовуються як додатковий матеріал;

- ✓ визначення «класний учитель» притаманний лише вальдорфській школі. Це вчитель, який веде клас від 1 до 8, викладаючи в ньому більшість предметів. Для учнів 7-14 років велике значення має авторитет учителя, і той тісний зв'язок, який складається протягом кількох років у вчителя з учнями та їхніми батьками, дозволяє йому більш глибоко й усвідомлено надавати педагогічну допомогу в розв'язанні як навчальних, так і психологічних проблем;

- ✓ подання навчального матеріалу відбувається епохально. Протягом 2-3 тижнів учні, заглиблюючись у певний предмет, мають можливість більш інтенсивно опрацювати його, день у день несучи в собі переживання чуттєвого й практичного досвіду. Задіюючи активне сприйняття школяра – побачити, пережити, здивуватися, учитель допомагає здобувати молодій людині свій життєвий досвід. Саме на основі цих переживань учнем згодом робиться висновок і будуються теорії;

- ✓ розвиток соціальних і моральних рис, саморозвиток і самопізнання є безумовними;

- ✓ колегіальне самоврядування школи та щотижневі конференції вчителів сприяють постійному педагогічному самовдосконаленню;

- ✓ активне співробітництво педагогічного колективу з батьками школи;

- ✓ педагогічний підхід у вальдорфській школі є не лише цілісним, а й художньо-орієнтованим і образним. Дотримуючись основної ідеї Р. Штайнера, яка складається зі сприйняття людини як цілісного суб'єкта, вальдорфська школа дозволяє з допомогою таких педагогічних підходів розкрити унікальний внутрішній потенціал кожної особистості через її вольову, емоційну й інтелектуальну сфери [5], [9], [10].

Випускники вальдорфських шкіл мають досить високі показники вступу до вищих навчальних закладів. При цьому важливо зазначити, що, обираючи майбутню професію, молоді люди виходять, у першу чергу, із власних нахилів, інтересів і здібностей. У зв'язку з активно розвиненими комунікативними навичками, вальдорфські випускники часто пов'язують своє майбутнє з освітою, медициною, мистецтвом,

лінгвістикою, надаючи перевагу соціальній галузі в цілому. Час показує, що колишні учні вальдорфських шкіл займають активну життєву позицію. У них можна спостерігати інтеграцію таких здібностей, як розумові, емоційні, фізичні та духовні. Коли це поєднується з особистісним контекстом, це призводить до розвитку унікальних людських індивідуальностей.

Висновки і перспективи подальших досліджень. Таким чином, проведене дослідження виявило значну ефективність педагогічних методів, які покладені в основу вальдорфської педагогіки.

Емоційна стабільність, упевненість у своєму майбутньому, позитивне ставлення до школи й навчання в цілому, стабільна (близька до адекватної) самооцінка – це ті критерії, які є основними якісними показниками учнів вальдорфської школи. Останні говорять про те, що вальдорфську педагогіку недаремно називають здоровою педагогікою, що є досить актуальним на сьогоднішній день у галузі освіти.

Література:

1. Штайнер Р. *Антропология и педагогика*. М.: Парсифаль, 1997. 128с.
2. Штайнер Р. *Познание человека и учебный процесс*. М.: Парсифаль, 1998. 128с.
3. Краних Э.М. *Антропологические основы вальдорфской педагогики* / Эрнст Михаэль Краних; пер. с нем. Е. Колуховой; под общ. ред. В. Загвоздкина. – К.: Генеза, 2008. – 280 с.
4. Кёниг К. *Развитие чувств и телесный опыт. Лечебно-педагогические аспекты учения о чувствах Рудольфа Штайнера* / К. Кёниг; пер. с нем. – Калуга: Духовное познание, 2002. – 168 с.
5. Загвоздкин В.К. *Учебные программы вальдорфских школ*. М.: Народное образование, 2005. 528с.
6. Іонова О.М. *Образ дитини у Штайнер-педагогіці* / О.М. Іонова // *Історико-педагогічний альманах: зб. наук. пр.* – Умань: Уман. держ. пед. ун-т ім. Павла Тичини, 2012. – Вип. 1. – С. 44–49.
7. Пинский А.А. *Вальдорфская педагогика: Антология*. М.: Просвещение, 2003. 494с.
8. *Вальдорфская педагогика в мире [Електронний ресурс]* /. – Режим доступу: <http://waldorf.am/вальдорфская-педагогика/вальдорфская-педагогика-в-мире/?lang>
9. *Програми для вальдорфських шкіл України: 10–11 класи* / під ред. С.Г. Крамаренко. – К.: Генеза, 2012. – 271 с.
10. *Програми для вальдорфських шкіл України: 1–9 кл.* / МОН України, департамент заг. серед. та дошк. освіти, Ін-т інновац. технологій та змісту освіти, Міжнародна асоціація вальдорфської

педагогіки у Центральній та Східній Європі, Асоціація вальдорфських ініціатив України. – К.: Генеза, 2009. – 512 с.

References:

1. Shtajner R. *Antropologhyja y pedagoghyka*. M.: Parsyfalj, 1997. 128s.
2. Shtajner R. *Poznanye cheloveka y uchebnyj process*. M.: Parsyfalj, 1998. 128s.
3. Kranykh E.M. *Antropologhycheskye osnovy valjdorfskoj pedagoghyky* / Ernst Mykhaelj Kranykh; per. s nem. E. Koljukhovej; pod obshh. red. V. Zaghvozdkyna. – K.: Gheneza, 2008. – 280 s.
4. Kënygh K. *Razvytye chuvstv y telesnyj opyt. Lechebno-pedagoghycheskye aspekty uchenyja o chuvstvakh Rudoljfa Shtajnera* / K. Kënygh; per. s nem. – Kalugha: Dukhovnoe poznanye, 2002. – 168 s.
5. Zaghvozdkyn V.K. *Uchebnye proghrammy valjdorfskykh shkol*. M.: Narodnoe obrazovanye, 2005. 528s.
6. Ionova O.M. *Obraz dytyny u Shtajner-pedagoghychi* / O.M. Ionova// *Istoryko-pedagoghichnyj aljmanakh: zb. nauk. pr. – Umanj: Uman. derzh. ped. un-t im. Pavla Tychyny*, 2012. – Vyp. 1. – S. 44–49.
7. Pynskij A.A. *Valjdorfskaja pedagoghyka: Antologhyja*. M.: Prosveshhenye, 2003. 494s.
8. *Valjdorfskaja pedagoghyka v myre [Elektronnyj resurs]* / – Rezhym dostupu: <http://waldorf.am/valjdorfskaja-pedagoghyka/valjdorfskaja-pedagoghyka-v-myre/?lang>
9. *Proghramy dlja valjdorfsjkykh shkil Ukrajinj: 10–11 klasy* / pid red. S.Gh. Kramarenko. – K.: Gheneza, 2012. – 271 s.
10. *Proghramy dlja valjdorfsjkykh shkil Ukrajinj: 1–9 kl.* / MON Ukrajinj, departament zagh. sered. ta doshk. osvity, In-t innovac. tekhnologhij ta zmistu osvity, Mizhnarodna asociacija valjdorfsjkoji pedagoghiky u Centralnij ta Skhidnij Jevropi, Asociacija valjdorfsjkykh inicyatyv Ukrajinj. – K.: Gheneza, 2009. – 512 s.